Research Paper

The Living Experience of the Poor to Participate in Activities Related to Nature Tourism in Selected Villages in the East of Semnan Province

Zabih-Allah Torabi[1], *Mohammad Reza Rezvani[2], Seyyed Ali Badri[3]

1. Assistant Professor, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.
2. Professor, Department of Human Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.
3. Associate Professor, Department of Human Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.

Use your device to scan and read the article online

Citation: Torabi, Z., Badri, S. A., & Rezvani, M. R. (2022). [The Living Experience of the Poor to Participate in Activities Related to Nature Tourism in Selected Villages in the East of Semnan Province (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 13(1), 22-39, http://dx.doi.org/ 10.22059/jrur.2020.297141.1453

doi: http://dx.doi.org/ 10.22059/jrur.2020.297141.1453

Received: 02 Feb. 2020
Accepted: 02 July 2020

ABSTRACT

Pro-poor tourism initiatives seek a direct link between tourism activities and poverty alleviation approaches with the aim of hearing the voices of the poor, paying particular attention to their needs and participating in the process of tourism development. Accordingly, the present study, through face-to-face qualitative interviews, seeks to explore the lived experiences of the poor in selected villages of eastern *Semnan* province to participate in nature-related activities. These three villages have become one of the most popular tourist areas in the country in recent years, but the statistics show that there are also many poor. The results of face-to-face interviews show that most participants face high growth in tourism in their villages in three ways: "trying to participate in formal jobs", "trying to participate in informal activities" and "trying to learn and enhance skills". They have sought to influence and participate in nature-related hiking activities in selected villages. But a number of them also have taken a passive approach to tourism growth, which has isolated them in their living environments.

Key words:
Poor participation, Pro-poor tourism, Rural poor, Selected villages

Copyright © 2022, Journal of Rural Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

1. Introduction

According to the Tourism development plan of Shahrud (2017), rural areas of the eastern province, especially the sample villages of Ghaleh, Reza Abad and Abar have become important destinations for rural tourism in recent years due to their unique pristine nature and rural texture. Reports indicate that tourism, especially group tours, is constantly flowing in these villages. On the other hand, in the last two years (1994-95) an average of fifty foreign tourists have visited these villages annually (Tourism development plan of Shahrud, 2017). On the other hand, the statistics show that there are many poor people in these villages (Poverty Report in Iran, 2017); therefore, this article seeks to answer this question by examining the perceptions and experiences of those involved and the interactions of the poor in the face of tourism development in selected villages.

* ***Corresponding Author:***
Mohammad Reza Rezvani, PhD
Address: Department of Human Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.
Tel: +98 (912) 2180492
E-mail: rrezvani@ut.ac.ir

2. Methodology

Content analysis is an appropriate procedure for obtaining valid and reliable results from texts in order to accumulate knowledge, present facts, and provide a practical guidance for describing performance.

In the current study, the participants were selected through purposive sampling. The researchers tried to find people who had enough experience with the research topic and were willing to share their ideas. Thus, the participants were selected from among individuals who had been directly/indirectly engaged in tourism-related activities in the selected villages for 2 to 8 years. The collected data were analyzed using content analysis.

3. Results

First, the concept of poverty should be clarified in the study. Based on available statistics and data, people who are supported by governmental charity organizations are regarded as poor. These organizations provide financial support for the poor depending on their conditions such as income, physical status, and house quality. The charity organizations pay a fixed amount of monthly pension to each poor family.

They tried to take advantage of new opportunities to improve their status compared to the past. They believed that by the double effort they would be able to overcome difficulties and limitations and contribute to the development of nature tourism. Some of the poor have been able to work in formal tourism jobs, such as working in ecotourism resorts, shops, restaurants and environmentalists in selected villages. This section of the poor has moderate salaries. A number of the poor also worked in the informal sector such as renting private homes, and supplying agricultural, horticultural and handicrafts. Most interviewees believed that the poor of the selected villages in recent years were trying to increase their share of tourism development by increasing their skills. So they were working to improve their social and personal skills. There was also a group of rural poor who were not interested in participating in tourism-related activities, so they tried to maintain a traditional livelihood style, with the results of interviews showing that over the years they had been in their villages compared to others participating in tourism activities and became more isolated.

4. Discussion

Due to the special circumstances of the poor as well as their relatively low awareness of the rural ruling class, it is necessary to have facilitators to train and provide business skills with maximum protection of biological resources in selected villages. To teach them the practicalities and process of participating in ecotourism businesses that support the poor in a completely practical way. These facilitators can also familiarize other stakeholders with how the model works and the need to apply it.

5. Conclusion

The experiences of the participants revealed that the category of effort for the poor to participate in nature-related activities and its subcategories included: Attempts to engage in formal jobs, attempts to engage in informal activities, and attempts to learn and enhance skills.

Acknowledgments

This article is extracted from the results of a doctoral dissertation entitled "Designing a pattern pro-poor ecotourism (Case: selected villages in the east of Semnan province)" which was conducted under the guidance of Mohammad Reza Rezvani in the Faculty of Geography, University of Tehran.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

تجربه زیسته فقرا برای مشارکت در فعالیت‌های مرتبط با طبیعت‌گردی در روستاهای منتخب شرق استان سمنان

ذبیح‌الله ترابی[۱]، *محمدرضا رضوانی[۲]، سید علی بدری[۳]

۱- استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
۲- استاد، گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۳- دانشیار، گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳ بهمن ۱۳۹۸
تاریخ پذیرش: ۱۲ تیر ۱۳۹۹

کلیدواژه‌ها:
مشارکت فقرا، گردشگری حامی فقرا، فقرای روستایی، روستاهای منتخب

چکیده

ابتکارات گردشگری حامی فقرا به دنبال پیوند مستقیم بین فعالیت‌های گردشگری و رویکردهای کاهش فقر باهدف شنیده شدن صدای فقرا و مشارکت آن‌ها در فرایند رشد و توسعه گردشگری است. بر این اساس، پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و مصاحبه‌های چهره به چهره درصدد کشف تجربه زیسته فقرای روستاهای منتخب شرق استان سمنان (قلعه بالا، ابر و رضاآباد) برای مشارکت در فعالیت‌های مرتبط با طبیعت‌گردی است. این سه روستا در سال‌های اخیر به روستاهای محبوب گردشگری در کشور تبدیل‌شده‌اند ولی با این وجود آمارها نشان می‌دهد که فقرای زیادی نیز در آنجا زندگی می‌کنند. نتایج نشان می‌دهد که اکثر مشارکت‌کنندگان در مواجهه با رشد گردشگری در روستاهای خود از سه راه «تلاش برای مشارکت در مشاغل رسمی»، «تلاش برای مشارکت در فعالیت‌های غیررسمی» و «تلاش برای یادگیری و افزایش مهارت‌ها» به دنبال نفوذ و مشارکت خود در فعالیت‌های مرتبط با طبیعت‌گردی بوده‌اند.

مقدمه

مروری بر ادبیات گردشگری و کاهش فقر نشان می‌دهد که تمام رویکردهای توسعه گردشگری به‌عنوان ابزاری برای افزایش رفاه فقرا مدنظر برنامه‌ریزان و اندیشمندان بوده است (Harrison, 2008; Torabi, Rezvani, & Badri, 2019)؛ اما هرکدام از رهیافت‌ها با توجه به ماهیت خود روش‌های متفاوتی را برای دسترسی فقرا به منافع حاصل از گردشگری در پیش گرفته‌اند (Zhao & Ritchie, 2007). رهیافت نوسازی، نئولیبرالیسم، به دنبال اثرات غیرمستقیم بر فقرا بودند، این گروه معتقد بودند که با رشد گردشگری، فقرا به‌طور غیرمستقیم از منافع حاصل از گردشگری بهره‌مند خواهند شد (Ashley & Mitchell, 2009)؛ بنابراین اثرات گردشگری بر فقرا در این رهیافت غیرمستقیم بوده و تلاشی برای درگیری مستقیم فقرا در کسب‌وکارهای مرتبط با گردشگری صورت نمی‌پذیرفت (Scheyvens, 2012). در مقابل، رویکرد توسعه جایگزین نیز در مخالفت با رویکردهای نئولیبرالیسم و گردشگری انبوه پا به عرصه وجود گذاشت (Scheyvens, 2011). اعتقاد این رهیافت بر آن است که گردشگری انبوه در بلندمدت منابع گردشگری را به نابودی می‌کشاند و گردشگری به جای توسعه و سود پایدار، در نهایت جوامع درحال‌توسعه را عقب‌تر خواهد برد (Harrison, 2008, 2015)؛ بنابراین پیشنهاد ایجاد گردشگری در مقیاس‌های کوچک را می‌دهد و پایداری را در محوریت تفکر خود قرار می‌دهد اما این رویکرد بدان علت که بسیار نخبه‌گرا است در جلب حمایت انواع گردشگری یا برخی گردشگران ناتوان بوده است (Rezavani, Badri, Torabi, & Malekan, 2016; Zhao & Ritchie, 2007). با مطرح شدن رویکرد توسعه انسانی دهه ۱۹۹۰، مباحث حامی فقرا نیز وارد ادبیات توسعه شد (Croes, 2014; Hall, 2007). این استراتژی سعی دارد فقرا را بدون واسطه از مزایای رشد اقتصادی منتفع کند؛ بنابراین تلاش می‌کند با توانمندسازی فقرا آن‌ها را به فعالیت در امور اقتصادی ترغیب نماید (Sharpley & Naidoo, 2010). استراتژی‌های گردشگری حامی فقرا با هدف ایجاد توانمندی‌های یا تسهیل توانمندسازی آنان، کمک کنند تا حقوق خود را تضمین کنند و از این طریق کنترل زندگی خود را بیشتر کنند (Ashley, Boyd, & Goodwin, 2000; Ashley & Mitchell, 2009). باید توجه داشت که توسعه به‌طور کلی و گردشگری به‌طور خاص مدت طولانی است کاهش فقر را به‌عنوان یک هدف ضمنی درک

* نویسنده مسئول:
دکتر محمدرضا رضوانی
نشانی: تهران، دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیا، گروه جغرافیای انسانی.
تلفن: ۲۱۸۰۴۹۲ (۹۱۲) ۹۸+
پست الکترونیکی: rrezvani@ut.ac.ir

می‌کند. درحالی‌که مفهوم گردشگری حامی فقرا به دنبال افزایش سود خالص برای فقرا است، در این رویکرد فقرا کانون هرگونه ابتکار عملی قرار می‌گیرند. راه حل اساسی برای کاهش فقر نیازمند تعهد سیاسی جامع جهت اولویت دادن به نیازها، حقوق و رفاه فقرا است (Dent & Peters, 1999)؛ بنابراین نیاز است ساختارهای نامناسب دراین‌درباره حذف شوند. درواقع، باید گفت ساختار موجود در سطح محلی و بین‌المللی هستند که فقر را بازتولید می‌کنند (Adiyia, Vanneste, & Van Rompaey, 2017; Ashley et al., 2000; Ashley & Mitchell, 2009). بحران‌های زیست‌محیطی، اقتصادی و امنیتی در سال‌های اخیر، ماهیت تثبیت فقر و نابرابری در دنیای ما را برجسته کرده است. سازمان‌هایی که گردشگری را به‌عنوان ابزاری برای کاهش فقر حمایت می‌کنند، نمی‌توانند به‌راحتی این کار را انجام دهند (Scheyvens, 2012; Scheyvens & Momsen, 2008; Scheyvens & Russell, 2012; Zhao & Ritchie, 2007). درواقع توسعه گردشگری حامی فقرا خود را در مقابل ساختارهای و فرایندهای نابرابری می‌بینند که این خود پیاده‌سازی این استراتژی را به‌شدت سخت می‌کند (Truong, Hall, & Garry, 2014)؛ بنابراین رویکردهای نوآورانه که با چالش‌های سیاسی و اجتماعی برای نابرابری درگیر هستند، باید توسط طرفداران گردشگری حامی فقرا پذیرفته شوند و درنهایت آن‌ها را به چالش بکشند (Croes, 2014). طبق گزارش‌های طرح توسعه گردشگری شاهرود (۲۰۱۷) مناطق روستایی شرق استان به‌خصوص روستاهای نمونه گردشگری قلعه بالا، رضاآباد و ابر به‌خاطر این طبیعت بکر و بافت روستایی منحصربه‌فرد خود در سال‌های اخیر به مقصدهای مهم طبیعت‌گردی روستایی استان تبدیل‌شده‌اند. گزارش‌ها نشان از آن دارد که گردشگری به‌ویژه تورهای گروهی به‌طور مداوم در این روستاها جریان دارد. از طرف دیگر در دو سال اخیر (۱۳۹۴ و ۱۳۹۵) به‌طور متوسط سالیانه پنجاه گردشگر خارجی از این روستاها بازدید داشته‌اند (Tourism development plan of Shahrud, 2017). از طرفی دیگر آمارها نشان از آن دارد که این روستاها فقرای زیادی را در خود جای‌داده است (Poverty Report in Iran, 2017)؛ بنابراین این مقاله با بررسی ادراکات و تجارب دست‌اندرکاران به دنبال پاسخ به این سؤال است که راهبردها و کنش متقابل فقرا در مواجهه با توسعه طبیعت‌گردی در روستاهای منتخب کدام‌اند؟

مروری بر ادبیات موضوع

هریسون[1] (۲۰۰۸) ویژگی‌های گردشگری حامی فقرا را به هشت نوع تقسیم می‌کند. در این بخش سعی شده است این ویژگی‌ها مفصل‌تر توضیح داده شود. اولین ویژگی آن است که گردشگری حامی فقرا یک استراتژی ضد سرمایه‌داری نیست (Schilcher, 2007)؛ بلکه زاییده نئولیبرالیسم است. به‌طوری که افراد فقیر در داخل نظام سرمایه‌داری دسترسی خودشان را به اشتغال، فرصت‌های کارآفرینی و کسب منافع جمعی افزایش می‌دهند. این استراتژی تجارت مشروعی است که شبیه بازار تقریباً مداخله‌کننده است. درواقع یک تلاش جدیدی است برای ساختن ارزش‌افزوده برای فروش محصولات خدمات. بنابراین در نهایت فقرا تولیدات مناسب‌تری تولید خواهند کرد (Mowforth & Munt, 2015)، که این عوامل در بلندمدت بر تقاضا برای نیروی کار، خدمات و محصولات فقرا تأثیرگذار است (Harrison, 2008). ویژگی دوم: گردشگری حامی فقرا نظریه یا مدل خاصی نیست؛ بلکه رویکردی است که به هر نظریه یا مدلی می‌تواند گره خورده باشد. این استراتژی در عین آنکه از همه رویکردهای گردشگری تأثیر پذیرفته است اما درواقع به هیچ‌یک از مکتب‌های نوسازی یا توسعه‌نیافتگی، دولت‌گرایی و یا نئولیبرالیسم متکی نیست (Scheyvens & Russell, 2012)؛ بلکه رویکردی در گردشگری است که بر دسترسی فقرا به منافع خالص در مقاصد گردشگری متمرکز است (Hanjra & Culas, 2011; Saayman, Rossouw, & Krugell, 2012). بنابراین گردشگری حامی فقرا در فقیرترین جوامع ممکن متمرکز شده است. لذا ابزار مناسب برای رسیدگی به فقیرترین افراد با بدترین دارایی‌ها و مهارت‌هایی است که دست‌کم قادر به مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی نیستند (Harrison, 2008).

ویژگی بعدی آن است که دریافت منافع بیش از حد ساکنان غیرفقیر در مقاصد گردشگری در این استراتژی امری پذیرفته شده است (Ashley, Roe, & Goodwin, 2001)؛ فقط موضوع گردشگری حامی فقرا انتقال منافع از یک گروه به گروه‌های فقیرتر است: بنابراین کمک به فقیران می‌تواند به‌منظور کمک به‌طور مستقیم به مشتریان و کارفرمایان خاموش باشد (Ashley, 2006). در این صورت هم افراد غیرفقیر از سود بیشتر بهره‌مند خواهند شد، هم فقیران در زنجیره تأمین گردشگری نقش فعال‌تری بازی خواهند کرد.

استراتژی حامی فقرا شامل دستاوردهای زیرساختی، ظرفیت‌سازی و آموزشی و توانمندسازی فقرا نیز می‌شود؛ اما تمرکز اصلی ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم از طریق ایجاد مشاغل کوچک‌مقیاس... در راستای ایجاد معیشت اضافی و تکمیلی برای فقرا است (Snyman, 2012; Torabi, 2018). بنابراین ریسک‌های کمتری برای شرکت در فعالیت‌های گردشگری ایجاد می‌کند، زیرا این رویکرد درصدد ایجاد معیشت مکمل برای فقرا است تا اینکه سعی در رقابت یا جایگزینی با دیگر معیشت‌ها داشته باشد (Anderson, 2015; Harrison, 2008). درنهایت باید به‌خاطر داشت که گردشگری حامی فقرا یک سازمان‌های غیردولتی (NGO) و دیگر نمایندگان جامعه مدنی که در برابر استثمار سرمایه‌داری، و یا طرفدار گردشگری در مقیاس کوچک به‌عنوان مثال گردشگری جامعه‌محور در مقابل گردشگری انبوه نیست. جهت‌گیری است که تمام فرم گردشگری را پوشش می‌دهد و برای تعهد و کمک به

1. Harrison

دیگران همکاری تمام ذی‌نفعان ازجمله سازمان‌های بین‌المللی، سازمان‌های غیردولتی و مردم‌نهاد بخش دولتی نیاز است تا این اطمینان حاصل شود که گردشگری می‌تواند به کاهش فقر کمک نماید (Harrison, 2008; Jiang, DeLacy, Mkiramweni, & Harrison, 2011). جدول شماره ۱، ویژگی‌های گردشگری حامی فقرا را همراه با اشتباه‌های رایجی که در این زمینه وجود دارد نشان می‌دهد.

مسیرهای منتفع شدن فقرا از توسعه گردشگری

سه مسیر اصلی وجود دارد که به‌وسیله آن‌ها منافع یا هزینه‌های فعالیت گردشگری می‌تواند به فقرا انتقال یابد: ۱- اثرات مستقیم گردشگری بر فقرا: این‌ها هم شامل درآمد از کار و هم شامل سایر اشکال درآمدی از بخش گردشگری می‌شوند (برای مثال، مشاغل در هتل‌ها و رستوران‌ها، تاکسیرانی‌ها). همچنین، حتی اگر آن‌ها تغییرات غیرمالی معیشتی را شامل گردند (مانند توسعه زیرساخت یا کاهش دسترسی ساکنان محلی به ساحل) اثرات مستقیم گردشگری بر فقرا محسوب می‌شوند. ۲- اثرات ثانویه گردشگری بر فقرا: این‌ها شامل درآمدهای غیرمستقیم و اثرات غیرمالی معاش (از بخش‌های غیرگردشگری است که از فعالیت توریستی (صنعتگران، کارگران ساختمان، کشاورزان و غیره) نشأت می‌گیرد. همچنین، شامل اثرات ایجابی از کارکنان گردشگری می‌شود که درآمدهایشان را در اقتصاد محلی مجدداً خرج کردند (Torabi, 2018). ۳- اثرات پویا: این مقوله وسیع شامل تغییرات درازمدت در اقتصاد و الگوهای رشد می‌شود که خواه به‌وسیله اقتصاد کلان تجربه شده باشد و خواه به اقتصاد محلی در مقصد منحصر شده باشد. برخی از اثرات محیطی از قبیل فرسایش منابع طبیعی منتج از توسعه و گسترش گردشگری می‌تواند به‌عنوان تأثیرات پویا تصور شود (Ashley & Mitchell, 2009).

بیشتر مطالعاتی که تأثیر گردشگری را بر فقر تحقیق می‌کنند، تأثیر یکی از این مسیرها را موردمطالعه قرار می‌دهند و برخی نیز به دو مسیر توجه می‌کنند. مطالعه حاضر، به یک رگه غنی از ادبیات دست نیافته است که تمام آن‌ها را در بربگیرد.

سه مسیر مقوله‌های حدومرزی نیستند و محل دقیق حدومرزها همواره می‌تواند مورد مجادله قرار بگیرد. همچنین، طراحی نواحی حفاظت‌شده در عین حال می‌تواند اجتماعات فقیر را از دسترسی به منابع معیشتی بازدارد و به‌واسطه فرار حیوانات از منطقه حفاظت‌شده منجر به بروز مشکلاتی برای روستائیان حواشی گردد (Ashley et al., 2001; Hatfield, 2005). این حقیقت که خانواری پولی را از گردشگری به دست می‌آورد ممکن است آسیب‌پذیری آن‌ها را تغییر دهد (یا آن را از طریق تنوع‌بخشی کاهش می‌دهد، یا آن را درصورتی‌که به گردشگری در مقصدهایی متکی باشد که تقاضای پر نوسان تجربه می‌کنند افزایش می‌دهد (Sharpley & Naidoo, 2010).

جدول ۱. ویژگی‌های گردشگری حامی فقرا.

اشتباه‌های رایج	ویژگی‌ها
ضد سرمایه‌داری	تمرکز بر ادغام فقرا به بازارهای سرمایه‌داری با افزایش فرصت‌های اشتغال، کارآفرینی و مزایای جمعی؛ مانند تجارت عادلانه است. گردشگری حامی فقرا شکلی از مداخله در بازار است که به‌شدت به بخش خصوصی وابسته است.
یکی از انواع گردشگری	هر نوع از گردشگری را شامل می‌شود ازجمله گردشگری در مقیاس بزرگ یا در مقیاس کوچک، حتی اگر در این فرایند افراد غیر فقیر نیز بهره‌مند شوند. بنابراین می‌تواند از سیاست‌های منطقه‌ای یا ملی یا دخالت بخش خصوصی را شامل شود.
مدل یا تئوری	رویکرد تحقیقی است که معتقد است گردشگری می‌تواند دسترسی فقرا را به منافع حاصل گردشگری افزایش دهد
فقط در رابطه با گرسنگی یا درآمد ناکافی است	این رویکرد تعریف گسترده‌ای از فقر دارد، ازجمله عدم آزادی، نبود فرصت‌ها، قدرت، مهارت‌ها و آموزش‌وپرورش... مشخصه‌های اصلی فقر در این رویکرد است.
یک روش خاص است	از روش‌های متعددی استفاده می‌گردد؛ و به‌هیچ‌وجه روش‌های مشخصی برای گردشگری حامی فقرا در دسترس نیست.
فقط در رابطه با منافع فردی است	این رویکرد توجه خاصی به منافع کل جامعه دارد از قبیل دسترسی به آب آشامیدنی بهداشت آموزش، زیرساخت‌ها و غیره
تنها برای کسانی که زمینه اخلاقی مناسبی دارند	نیاز به همکاری و مشارکت همه ذی‌نفعان ازجمله مقامات ملی و محلی، برنامه‌ریزان، بخش خصوصی و غیره است.

منبع: Harrison, 2008

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر هدف کاربردی داشته و با رویکرد کیفی انجام شده است. گردآوری داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته از افرادی که به مدت ۲ تا ۷ سال در فعالیت‌های گردشگری این منطقه مشارکت داشته‌اند از قبیل فقرا، افرادی که از دایره فقر خارج شده‌اند، مدیران محلی، ساکنان و سرمایه‌گذاران به دست آمده است. انتخاب نمونه‌ها از طریق نمونه‌گیری هدفمند از نوع گلوله برفی بوده است. به‌طوری که از هر شرکت‌کننده بعد از مصاحبه خواسته شد تا به معرفی افراد دیگر با ذکر آدرس محل سکونت آن‌ها بپردازند. فرایند گردآوری اطلاعات تا سطح اشباع نظری و آستانه سودمندی اطلاعات، ادامه یافت.

انجام مصاحبه‌ها با گرفتن وقت قبلی از مشارکت‌کنندگان و در محیط کار این افراد صورت گرفت. قبل شروع مصاحبه، هدف تحقیق برای شرکت‌کنندگان بازگو شد و از آن‌ها برای شرکت در تحقیق و استفاده از ضبط مصاحبه اجازه و رضایت‌نامه کتبی دریافت گردید و به آن‌ها اطمینان داده شد که اطلاعات به‌دست‌آمده در اختیار افراد دیگری گذاشته نمی‌شود. سپس سؤالات اصلی به ترتیب توسط گروه تحقیق که متشکل از سه متخصص گردشگری بودند، مطرح گردید. مدت زمان مصاحبه به‌طور ۳۵ دقیقه با انحراف معیار ۱۰ دقیقه بود. سؤال اصلی در رابطه با تجارب گردشگری و کاهش فقر آغاز شد.

فرایند گردآوری اطلاعات تا سطح اشباع نظری و آستانه سودمندی اطلاعات قابل‌دسترس، ادامه یافت. به‌این‌ترتیب که پس از برگزاری ۳۰ مصاحبه، گروه تحقیق به این نتیجه رسید که ضمن دستیابی به شناخت موردنظر، نمی‌توان اطلاعات بیشتری را از این شیوه دست یافت.

ابتدا چندین بار متن ضبط‌شده مصاحبه را به‌منظور ایجاد حس قرابت با مفاهیم نهفته در داده‌ها گوش‌داده شد؛ سپس آن را به متن کتبی تبدیل شد و مجدداً کل متن را چندین بار از ابتدا تا انتها خوانده شد و درنهایت خلاصه‌ای از کل مصاحبه و جریان نهفته در متن آن را نوشته شد. این عمل به محقق کمک نمود تا در جریان کدگذاری راحت‌تر بتواند مفاهیم اولیه نهفته در داده‌ها را کشف نماید. برنامه نرم‌افزار کامپیوتر MAXQDA به‌منظور تجزیه‌وتحلیل داده‌ها به‌صورت کدهای منظم مورداستفاده قرار گرفت. سپس تم‌های اصلی و زیر تم‌ها استخراج شدند.

برای قضاوت در مورد اعتبار یافته‌ها، از چهار معیار سنجش اعتبار پژوهش‌های کیفی یعنی قابل‌قبول بودن، انتقال‌پذیری، قابلیت اطمینان و تأییدپذیری استفاده شد. جهت تعیین قابل‌قبول بودن مطالعه از شیوه بررسی مشارکت‌کنندگان استفاده شد. به‌این‌ترتیب که نتایج تحلیل و مقوله‌بندی حاصل از مصاحبه‌ها در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار داده شد و از آن‌ها خواسته شد اعتبار نتایج به‌دست‌آمده را بررسی کنند. در رابطه با انتقال‌پذیری سعی شد از توصیف عمیق استفاده شود. به‌این‌ترتیب که تا توصیف جزئی به‌قدر کافی در این زمینه ایجاد شوند و گزارش‌های آنان با جزئیات دقیق بیان گردد تا قابلیت انتقال‌پذیری به وجود آید. برای قابلیت اطمینان یافته‌ها سعی شد تا فرایندها و تصمیمات مربوط به پژوهش به‌طور مستند و واضح تشریح گردد. در این مطالعات دو اصل مهم اخلاقی، حفاظت از حقوق مشارکت‌کنندگان و محرمانه نگه‌داشتن داده‌ها رعایت گردد. حق خروج از پژوهش برای هر یک از شرکت‌کنندگان محفوظ بوده است، زمان مصاحبه نیز بنا به تحمل مشارکت‌کنندگان تنظیم شد.

مشارکت‌کننده‌ها (ذی‌نفعان) و نحوه انتخاب آن‌ها

در این مطالعه با روش نمونه‌گیری هدفمند، اولین نمونه مشارکت‌کنندگان با تجربه سه سال سابقه کار انتخاب شدند که دارای بیشتری تجارب در زمینه طبیعت‌گردی در روستاهای منتخب بودند؛ بنابراین در این پژوهش پس از انتخاب نمونه در مرحله اول، بر اساس تحلیلی که از آن نمونه به عمل آمد و پس از ظهور مفاهیم اولیه، مشارکت‌کنندگان بعدی با روش نمونه‌گیری نظری با حداکثر تنوع در نمونه‌گیری تا رسیدن به اشباع نظری (اشباع طبقات و مقولات محوری) انتخاب شدند. در واقع می‌توان گفت پس از انتخاب مشارکت‌کنندگان اولیه، تجزیه‌وتحلیل مقایسه‌ای مستمر و مقایسه رویدادها و تفاوت و شباهت داده‌ها فرصتی را برای پژوهشگر فراهم نمود تا متوجه شود که در نمونه‌گیری‌های محوری و انتخابی بایستی چه داده‌هایی، از کدام گروه‌های ذی‌نفع و در چه مکان‌هایی جمع‌آوری شوند. تکرار این فرایند درنهایت باعث ظهور طبقات و تنوع داده‌ها و استحکام‌بخشی به طبقات و زیر طبقات و نوع ارتباطات آن‌ها شد و باعث طرح نظریه به همان صورت پدید آمده شد. همچنین شایان‌ذکر است در این پژوهش نمونه‌گیری تا زمانی که محقق دیگر داده‌های جدیدی پیدا نکرد، فرایند نمونه‌گیری ادامه پیدا کرد، به‌طوری که درنهایت بنا بر اصول نمونه‌گیری نظری چند گروه ذی‌نفع از قبیل (فقرا فعال در بخش گردشگری، دولت، سرمایه‌گذار در روستاهای منتخب، فقرای غیرفعال و منفعل نسبت به فعالیت‌های گردشگری، ساکنان عادی در روستاهای منتخب، گردشگران ورود به روستاهای منتخب) انتخاب گردیدند. همچنین، برای انتخاب فقرا از آمار افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) استفاده شده است (جدول شماره ۲).

جدول ۲. مشارکت‌کنندگان.

مشارکت‌کنندگان	تعداد	مرد	زن
فقرا	۵	۴	۱
افراد خارج‌شده از فقر	۱۰	۷	۳
مدیران محلی	۵	۵	۰
سرمایه گذران	۳	۳	۰
ساکنین محلی	۷	۵	۲
کل	۳۰	۲۴	۶

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

یافته‌ها

در این پژوهش در پی آن بودیم که مشخص کنیم فقرای روستاهای منتخب برای مشارکت در فعالیت‌های مرتبط با طبیعت‌گردی چه راهبردهایی را اتخاذ کرده‌اند. در بیان تجارب از مشارکت‌کنندگان مشخص گردید که طبقه تلاش برای مشارکت فقرا در فعالیت‌های مرتبط با طبیعت‌گردی و زیر طبقات آن شامل؛ تلاش برای مشارکت در مشاغل رسمی، تلاش برای مشارکت در فعالیت‌های غیررسمی و تلاش برای یادگیری و افزایش مهارت‌ها بوده است. در ادامه به‌تفصیل هرکدام از آن‌ها از طریق نقل‌قول‌ها از زبان مشارکت‌کنندگان تشریح خواهد شد. در جدول شماره ۳، مقوله‌ها و زیر مقوله‌های طبقه کشف‌شده نشان داده شده است.

تلاش برای مشارکت در کسب‌وکارهای رسمی طبیعت‌گردی

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که فقرای روستایی تلاش می‌کنند که در کسب‌وکارهای رسمی مرتبط با طبیعت‌گردی مشارکتی فعال داشته باشند. همه گروه‌ها در روستا ازجمله فقرا در تلاش بودند تا از شرایط به‌وجودآمده حداکثر استفاده را ببرند. در روستای ابر برای افزایش درآمد مدیریت روستایی، دهیاری تلاش کرده بود تا به ایجاد ایستگاه عوارضی از گردشگران کسب درآمد کند. مشاهدات میدانی نشان داد که در خروجی روستا به سمت جنگل ابر ایستگاه عوارضی احداث شده بود. در این ایستگاه از خودروی سواری ۵ هزار تومان، مینی‌بوس ۱۵ هزار تومان و اتوبوس ۴۰ هزار تومان عوارض دریافت می‌شود (تصویر شماره ۱). در این رابطه دهیار این روستا در پاسخ به اینکه این ایستگاه چگونه می‌تواند به فقرا کمک نماید اظهار می‌داشت که:

«... ما با قرارداد همکاری که با اداره منابع طبیعی شهرستان منعقد کردیم این ایستگاه را در ورودی جنگل ابر احداث کردیم. کار ما کاملاً قانونی است... ما با این کار توانسته‌ایم برای ۹ نفر اشتغال ایجاد کنیم. ۴ نفر در ایستگاه عوارضی مشغول به کار شدند و ۵ نفر هم وظیفه حراست از جنگل ابر عهده گرفتند، مثلاً مراقب هستند که کسی به جنگل آسیبی نزند یا برای کسانی که وارد جنگل می‌شوند پلاستیک یا چوب خشک تهیه کنند... یکی دیگر از کارهایی که انجام دادیم ساخت سرویس بهداشتی مختلف در این جنگل و همین‌طور جمع‌آوری زباله‌ها... این‌همه کار با این پول‌ها انجام‌شده ... و کسایی که مشغول به کار شدند همه از کسانی بودند که مدت‌ها دنبال کار بودند و موفق نبودند... در سال گذشته دهیاری توانسته حدود ۱۸۰ میلیون تومان از این عوارضی درآمد کسب کند.»

مقوله بعدی، رشد اقامتگاه‌های بوم‌گردی در روستای منتخب بود. در تمامی روستاهای منتخب تمرکز اصلی فعالیت‌های طبیعت‌گردی بر اقامتگاه‌های بوم‌گردی متمرکزشده بود. بسیاری از ساکنان محلی ازجمله فقرا تلاش داشتند تا خود را از منافع حاصل از رشد اقامتگاه‌های بوم‌گردی منتفع کنند، تعدادی از آن‌ها به‌عنوان متصدی اقامتگاه‌های بوم‌گردی مشغول به کار شده بودند (تصویر شماره ۲)، تعدادی دیگر به‌عنوان راهنماهای محلی مشغول به کارشده بودند، تعداد دیگر نیز به‌عنوان تهیه‌کننده محصولات واسطه‌ای دیگر توانسته بودند از منافع حاصل از اقامتگاه‌های بوم‌گردی منتفع شوند: یکی از صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی در رابطه با تجربه خود از رشد اقامتگاه بوم‌گردی و کاهش فقر اظهار می‌داشت که:

«... مثال این چیزی که گفتنید خود منم... من راننده وانت نیسان بودم و بار می‌بردم میامی یا مواد غذایی می‌آوردم به روستا... بعد از اینکه دیدم گردشگری رشد کرده و گردشگر زیادی به این روستا و خارتوران می‌آیند مسافران را جابه‌جا می‌کردم یک مدت که گذشت احساس کردیم که می‌شود از این را پول درآورد به هزار زحمت خانه پدرم را بازسازی کردم و گردشگران را آنجا اسکان دادم هر کسی هم که تور می‌آورد. کم‌کم سعی کردم خانه‌ام را به اقامتگاه بوم‌گردی تبدیل کنم... .»

جدول ۳. روند کدگذاری باز تا محوری طبقه تلاش برای درگیر شدن فقرا در فعالیت‌های طبیعت‌گردی.

کدهای اولیه (مفاهیم)	ریز طبقات (ابعاد ویژگی‌ها)	طبقات اصلی (مقوله‌ها)	کد محوری
پارتی برای کار در اقامتگاه‌های بوم‌گردی/ از دست‌فروشی تا کار در این اقامتگاه‌ها/ تلاش برای بهبود آشپزی و کار در اقامتگاه/ راننده به‌عنوان انتقال گردشگران/ تلاش برای جلب نظر صاحبان اقامتگاه‌ها/ درخواست حقوق کمتر از حقوق مصوب برای استخدام/	تلاش برای استخدام و همکاری در اقامتگاه‌های بوم‌گردی	تلاش برای مشارکت در مشاغل رسمی	تلاش برای درگیری فقرا در فعالیت‌های گردشگری
تلاش برای نزدیک شدن به تورها/ همراهی با تورها به‌عنوان کارگر ساده محلی برای یادگیری راهنمای تور/ تلاش برای شناسایی جاذبه‌های گیاهی و جانوری برای افزایش دانش خود جهت راهنما شدن/ شرکت در کلاس‌های راهنمای تور (همراه با سختی‌های موجود)/ رقابت با سایر افراد محلی برای راهنمای تور شدن	تلاش برای ورد به راهنمای محلی		
تخریب بخشی از خانه برای ساخت سوپرمارکت/ تلاش برای دست‌فروشی و فروش خانگی محصولات به ایجاد مغازه/ تلاش برای گرفتن مجوز برای احداث محصولات تبدیلی کشاورزی/ تلاش برای هماهنگی بین افراد خانواده برای ایجاد مکانی برای افرادی ارزش‌افزوده محصولات کشاورزی/ تلاش برای شراکت به افراد توانمند سرمایه در قابل زمین یا بخشی از خانه مسکونی/ تلاش پدر برای ایجاد فرصت‌های شغلی برای پسر خانواده/ تلاش پدر خانواده برای پسر خانواده برای ایجاد مغازه/ قرض/	تلاش برای ایجاد و کار مغازه		
تولید برای عرضه آن در نمایشگاه‌ها و جشنواره‌ها/ عدم فروش مواد اولیه به دلالان/ تلاش برای گرفتن غرفه/ تلاش برای دریافت غرفه در شاهرود و عرضه محصولات بیرون روستا/ تلاش برای تهیه محصولات تبدیلی باکیفیت/ تلاش برای بسته‌بندی بهتر محصولات/ تلاش برای رقابت با سایرین/ تلاش برای تهیه مواد اولیه از قبیل ترسی و مربا و.../ تلاش مشهود زنان برای راضی کردن شوهران برای شرکت در نمایشگاه‌ها	تلاش برای ایجاد غرفه در نمایشگاه‌های صنایع‌دستی		
تلاش برای یادگیری صنایع‌دستی/ تلاش برای ارائه طرح‌های نو فروش بیشتر/ تلاش برای ترغیب صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی برای خرید محصولات/ تلاش برای ارتقای وضعیت خود از طریق صنایع‌دستی/ تلاش برای به دست آوردن پول و خدمات بیشتر به فرزندان/ تلاش برای گرفتن سفارش از طریق همسران و تلاش برای گرفتن وام جهت خرید مواد وسایل اولیه	تلاش برای تولید صنایع‌دستی		
تلاش برای پیدا کردن شریک برای تبدیل خانه به اقامتگاه/ موقعیت برای شرکت در کلاس‌های آموزشی و گرفتن مجوز/ تلاش برای گرفتن وام‌های میراث فرهنگی/ تلاش برای جلب نظر کارشناسان میراث	تلاش برای ایجاد اقامتگاه بوم‌گردی	تلاش برای مشارکت در فعالیت‌های غیررسمی	
تقاضا از صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی برای آوردن گردشگران مازاد به خانه آن‌ها/ دادن قسمتی از اجاره‌بها به افرادی که خانه را معرفی می‌کنند/ مرتب کردن و کاه‌گل کردن بخش‌هایی از خانه برای پذیرفتن گردشگر/ فرستادن مسافر از طرف اقامتگاه بوم‌گردی/ جستجو برای مسافر و اسکان آن در خانه	تلاش برای اجاره منازل خود به گردشگران		
تلاش برای تولید صنایع‌دستی برای اقامتگاه‌های بوم‌گردی/ تولید برای ارائه در نمایشگاه‌ها/ تولید برای فروش محصولات به‌صورت دست‌فروشی/ همکاری تمام اعضای خانواده برای تولید محصولات و فروش آن‌ها/ تلاش برای گرفتن بخش از بازار	تلاش برای تولید		
تلاش برای تهیه محصولات موردنیاز برای دست‌فروشی/ رقابت با دیگران بخصوص مغازه‌دارها/ فروش محصولات پایین‌تر از قیمت بازار/ چند شیفته کار کردن در فصولی که گردشگران ورودی زیاد می‌شود/	تلاش برای دست‌فروشی		
شرکت برخی ارز فقرا در جلسات مؤثرین روستا/ تلاش برای مشارکت رد مرمت خانه‌های روستا/ تلاش برای تحت تأثیر قرار دادن برخی تصمیمات دهیاری/ تلاش برای ترغیب برخی پروژه‌های به نفع خود/ تمرین و فکر کردن برای خلق ایده و صحبت در جلسات و محیط‌های گروهی کوچک	تلاش برای مشارکت بیشتر در تصمیم‌گیری	تلاش برای یادگیری و افزایش مهارت‌ها	
تلاش برای جمع‌کردن پول و شرکت در کلاس‌های تخصصی گردشگری/ تلاش برای ترغیب دهیاری برای برگزاری کلاس‌های ارزان‌تر/ ترغیب دهیاری بو شورای اسلامی روستا برای مذاکره با میراث برای آسان‌تر شدن گرفتن مجوز/ تلاش برای ترغیب برای آموزش دوره‌های آن‌ها مدنظر قرار دارند.	تلاش برای شرکت در کلاس‌های آموزشی		
تلاش برای شرکت در کلاس‌های آموزشی گردشگری/ تلاش برای یادگیری در محیط کار (افراد مشغول به کار در فعالیت‌های مرتبط با طبیعت‌گردی)/ تقلید از افرادی که حرفه‌ای هستند/ تلاش برای یادگیری مهارت‌های کلامی/ تلاش برای یادگیری ساخت صنایع‌دستی و تبدیلی توسط زنان/ تلاش برای ارتقای رفتار مشتری مداری و رفتار خوب با گردشگران/	تلاش برای مهارت‌آموزی		

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵

تصویر ۱. عوارضی ورود به جنگل ابر و ایجاد اشتغال برای افراد بیکار. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵.

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۲. تلاش برای تعمیر خانه‌های سنتی برای تبدیل آن به خانه مسافر. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

یا خانمی در روستای رضاآباد توانسته بود با تأسیس اقامتگاه وضعیت خانواده خود را ارتقا دهد. او با بیان تجربه خود در این رابطه اظهارنظر می‌کرد که:

«ما قبلاً عشایر بودیم و به دستور خان روستا را در این مکان احداث کردیم. کار من و شوهرم پرورش شتر بوده و داخل همین خانه زندگی می‌کردیم. با هزار تا بدبختی توانستیم این خانه را بازسازی و تبدیل به اقامتگاه کنیم. الآن خیلی درآمدمان خوب شده است.»

همچنین فقرا سعی داشتند خود را درگیر فعالیت‌های مرتبط با گردشگری نمایند. برخی از فقرا توانسته بودند با ایجاد فروشگاه‌ها، ارزش‌افزوده محصولات خود را ارتقا دهند. طبیعت‌گردی در روستاهای منتخب توانسته بود در این بخش فقرای زیادی را به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم را جذب کند (تصاویر شماره ۳ و ۴). در راین رابطه یکی از فقرا اظهار می‌کرد که:

«من و چندتا از خانم‌های روستا سعی کردیم با احداث مغازه‌ای محصولات روستا را به گردشگران بفروشیم. زندگی همه ما مطلوب نبود به‌سختی توانستیم این مغازه را راه‌اندازی کنیم. سال اول هم به‌سختی توانستیم این مغازه را اداره کنیم اما حالا خدا رو شکر کارمان را توسعه دادیم و داریم کم‌کم به سوددهی می‌رسیم... اول فقط خودمان محصولاتی مثل رب، ترشی، برگه زردالو... را تهیه می‌کردیم؛ اما الآن که کارمان گسترده شده از بقیه خرید می‌کنیم. الآن از ۱۰ فروشنده، خرید می‌کنیم. بعضی وقت‌ها هم هست اگر بخواهند برایشان به‌صورت درصدی می‌فروشیم.

تصویر ۳. ایجاد کسب‌وکارهای رسمی و اشتغال مستقیم و غیرمستقیم برخی از فقرا. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۴. کسب‌وکارهای رسمی و اشتغال مستقیم و غیرمستقیم برخی از فقرا در روستای قلعه بالا. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تلاش برای مشارکت در کسب‌وکارهای غیررسمی طبیعت‌گردی

نتایج حاصل از مصاحبه‌ها و مشاهده‌های ساختاریافته و ساختارنیافته (به‌عنوان مثال شکل و ...) نشان می‌دهد که برخی از فقرای روستاهای منتخب برای منتفع شدن از مزایای حاصل از توسعه طبیعت‌گردی به دنبال درگیری با این فعالیت‌ها بودند. آن‌ها تلاش می‌کردند تا در فعالیت‌های مرتبط با طبیعت‌گردی مشارکت داشته باشند تا از منافع حاصل از آن وضعیت خود و خانواده خود را ارتقا دهند. دراین‌بین ساده‌ترین راه را مشارکت در فعالیت‌های غیررسمی می‌دیدند (تصویر شماره ۵). در این رابطه، یکی از مدیران روستا در رابطه با دلیل علاقه فقرا به فعالیت‌های طبیعت‌گردی اظهار می‌داشت که:

«اکثر روستائیانی که توانایی مالی بالایی ندارند و نمی‌تواند سرمایه‌گذاری بالایی را انجام دهند... مثلاً نمی‌توانند مغازه‌ای اجاره یا اقامتگاه تأسیس کنند یا مهارت خاصی داشته باشند که جایی مشغول به کار بشوند به سمت فعالیت‌های مثل دست‌فروشی روی می‌آورند.»

یکی از مشاغل غیررسمی که فقرای روستایی برای خود انتخاب کرده بودند فروش محصولات کشاورزی و دامی خود به گردشگران بود. آنجایی که بخشی از فقرای روستایی مزارع کوچک و دام‌هایی با مقیاس کم را دارا بودند، سعی می‌کردند از این راه درآمدهای خود را افزایش دهند. یکی از فقرای روستایی در پاسخ به این سؤال که چگونه وارد این فعالیت شدید؟ اظهار داشت که:

«ما تازه اینجا را گرفتیم و هنوز آن‌طور که انتظار داشتیم رونق نگرفته است؛ بنابراین نمی‌توانم بگم که چطوره! اما کسانی که در پایین این کار رو انجام دادند خوب پول درمی‌آورند ما هنوز اول کاریم... داستان وارد شدن ما به این کار از آنجا شروع شد که دیدم من و خواهر شوهرم بیکاریم و کاری هم تو روستا نیست که انجام بدیم. برای همین تصمیم گرفتیم که این کار رو انجام بدیم. اول نمی‌دانستم که چطور باید شروع کنیم؛ اما پیگیر که شدیم و از کسایی که این کار رو شروع کرده بودند پرسیدیم متوجه شدیم که چطور باید این محصولات را عرضه کنیم. از دهیاری و سازمان میراث هم اجازه گرفتیم که بتوانیم این کار را انجام دهیم.»

یکی از مدیران شهرستانی در پاسخ به این سؤال که این دست‌فروشی‌ها به چه میزان توانسته است در معیشت مردم فقیر کمک نماید پاسخ داد که:

«البته باید اول‌ازهمه بگم که این نوع فعالیت‌ها موردقبول سازمان نیست؛ که هر کسی بساطی پهن کند؛ اما در پاسخ به سؤال شما باید بگویم بله. این کارها توانسته مقداری از فقرا را مشغول کار کند و ما هم حمایت کردیم که در محل‌های مناسب این فعالیت‌ها صورت پذیرد.»

تصویر ۵. نمونه‌ای از تلاش برای مشارکت در کسب‌وکارهای غیررسمی در روستای قلعه بالا. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

فعال گردشگری دیگری از طبقه فقرا که تنها سرمایه آن داشتن یک خانه گلی و الاغ بود برای امرارمعاش خود تصمیم به ورود به عرصه‌های گردشگری و اقدام به سوار کردن گردشگران بر روی الاغ خود کرده بود (تصاویر شماره ۶ و ۷). این فرد در بیان تجربه خود در ورود به این فعالیت اظهار داشت که:

«روستای قلعه بالا کوچه‌های تنگی دارد... مردم نمی‌تواند وسایل خودشان را با ماشین این‌ها ببرند خانه‌هایشان... مثلاً اگر کار ساختمانی داشته باشند باید با الاغ حمل بشه. انقدر شیبش هم زیاده که نمی‌توان با فرقان این‌ها را حمل کنند. من با چند نفر دیگر داخل روستا خر (الاغ) داریم این کار را انجام می‌دهیم. پول زیادی ندارد. شاید چند روز پشت سر هم کار باشد ممکنه اصلاً نباشد... برای همین تصمیم گرفتم این کار را شروع کنم کنار میدان وایمیستم و هر کسی که بخواهد خرسواری (الاغ سواری) کند من در خدمتشم. ... برای هر سواری که دور روستا بدمش ۱۰ هزار تومان می‌گیرم. خدا رو شکر کارم خیلی بهتر شده. الآن سه ساله دارم این کار رو انجام می‌دم قراره اگر خدا بخواهد خانه‌ام را تبدیل به اقامتگاه کنم پولش هم دارد جور می‌شود.»

یکی از عرصه‌های غیررسمی که فقرا فرصت ورد به آن را پیداکرده بودند، تولید صنایع‌دستی بود. این نوع فعالیت در روستای منتخب با استقبال زنان روبه‌رو شد. بااینکه درآمد حاصل از تولید صناع دستی بسیار پایین بود ولی به علت آنکه زنان روستای منتخب ترجیح می‌دادند که در داخل خانه به فعالیت مشغول باشند (تصاویر شماره ۸ و ۹)، این فعالیت را ترجیح می‌دادند. زنی از گروه فقرا رابطه تجربه خود در ورود به این فعالیت و توصیف شرایط خود قبل از آن اظهار داشت که:

«من قبلاً خانه‌دار بودم گاهی وقت‌ها به شوهرم در زمین (کشاورزی) کمک می‌کردم. اصلاً به فکر کار دیگر نبودم یعنی کاری نبوده که بهش فکر کنیم. کاری که بلد بودم فقط خانه‌داری و علف‌تراشی برای گوسفندان بوده... اما روزی همسایه ما که اقامتگاه بوم‌گردی راه انداخته بود آمد خانه ما و به ما گفت که چند نفر را احتیاج داریم برای اینکه بیایند و صنایع‌دستی برای ما درست کنند. اول ما توجه نکردیم چون من و دخترانم که بلد نبودیم بعد از یک مدت اقامتگاه بوم‌گردی آموزش‌هایی را برای ساخت صنایع‌دستی شروع کرده بود. دخترم گفت که مامان بیا ما هم برویم. من اول ترسیدم به شوهرم بگم ولی وقتی غیرمستقیم بهش گفتم دیدم مخالفتی ندارد برای همین تصمیم گرفتیم من و دخترم به این کلاس‌ها برویم. خیلی کلاس‌های خوبی بود یاد گرفتم که چطور روی پارچه گل‌دوزی کنم... از اون موقع به بعد من و دخترم داخل خانه این کار را انجام می‌دهیم.»

در این رابطه یکی از صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی اظهار می‌کرد:

«صنایع‌دستی خیلی برای ما اهمیت دارد اول‌ازهمه اینکه فضای اقامتگاه رو تغییر می‌دهد دوم اینکه باعث می‌شود ما هم دراین‌بین سودی ببریم و همین‌طور درجه اقامتگاه را هم ارتقا می‌دهد و چند نفر هم مشغول کار می‌شوند. برای همین ما چند نفر را انتخاب کردیم که برای ما صنایع‌دستی تهیه کنند. البته برای بالا بردن کیفیت هم به آن‌ها آموزش دادیم تا کار را با کیفیت بالایی به ما تحویل بدهند همین‌طور با طرح‌ها و مدل‌های بروزتر...»

تصویر ۶. نمونه‌ای از تلاش برای مشارکت در کسب‌وکارهای طبیعت‌گردی در روستای قلعه بالا. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۷. نمونه‌ای از تلاش برای مشارکت در کسب‌وکارهای طبیعت‌گردی در روستای رضاآباد. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۸. فروش صنایع‌دستی زنان روستاهای رضاآباد.
منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵
فصلنامه پژوهش‌های روستایی

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ساکنان به‌خصوص فقرای روستایی با اجاره دادن خانه یا یکی از اتاق‌های خانه‌های خود به گردشگران سعی می‌کردند درآمدهای خود را افزایش دهند (تصویر شماره ۱۰). باوجود اقامتگاه‌های بوم‌گردی در روستاهای منتخب، در بعضی از فصول به علت افزایش تعداد گردشگران ظرفیت اقامتگاه‌های بوم‌گردی برای اسکان این حجم از گردشگر کافی نبود، بنابراین ساکنان و فقرا تلاش می‌کردند از این ظرفیت نهایت استفاده را ببرند. این امر در روستای ابر به علت تعداد بالای گردشگری، بسیار مشهود بود. در این رابطه یکی از فقرا در توضیح تجربه خود برای اسکان گردشگران اظهار می‌کرد که:

«... اول دوست نداشتیم که اتاقمان را به گردشگران بدهیم و خیلی از گردشگران به بسطام یا قلعه می‌رفتند بعد دیدم که بعضی‌ها که این کار رو شروع کردند پول خوبی می‌گرفتند. شبی ۴۰ تا ۵۰ هزار تومان درآمد داشتند ما هم شروع کردیم به این کار خیلی خوبه، الآن اگر مسافر باشد شبی ۷۰ تا ۱۰۰ هزار درآمد داریم... تابستان‌ها خیلی زیاد می‌شوند ولی زمستان دیگر اینجا سرد می‌شود و نمی‌آیند... اینجا بیشتر افراد خانه‌هایشان را اجاره می‌دهند.»

برخی از اقامتگاه‌های بوم‌گردی هم با تکمیل ظرفیت خود گردشگران را به خانه‌های سایر ساکنان راهنمایی می‌کردند، مشاهده میدانی پژوهش نشان می‌دهد که برخی از این افراد فقرا هستند. یکی از صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی در توضیح این امر بیان می‌داشت که:

«بعضی وقت‌ها می‌شود که دیگر در اقامتگاه جا نداریم ما نمی‌خواهیم که مشتری‌هایمان را از دست بدهیم می‌بریمشان به خانه کسانی که بهشون اعتماد داریم. حدود ۲۰ درصد کرایه را خودمان برمی‌داریم بقیه‌اش را هم به صاحب‌خانه می‌دهیم... این‌طور هم مشتری‌هایمان را از دست نمی‌دهیم هم کمکی به کسانی می‌شود که دوست دارند درآمدی داشته باشند...»

تصویر ۹. نمونه‌ای از تلاش برای مشارکت در کسب‌وکارهای گردشگری در روستای رضاآباد. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵
فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۱۰. نمونه‌ای از تلاش‌ها برای مشارکت در کسب‌وکارهای گردشگری با پخت نان در روستای قلعه بالا. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵
فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تلاش برای یادگیری و افزایش مهارت‌ها

نتایج نشان می‌دهد که برخی فقرای روستاهای منتخب تلاش می‌کنند تا با افزایش مهارت خود، موقعیت خود را در فعالیت‌های مرتبط با طبیعت‌گردی ارتقا دهند. تلاش فقرا را می‌توان به دو دسته تقسیم‌بندی نمود به‌طوری‌که برخی از آن‌ها به دنبال آموزش‌هایی هستند که بتوانند کسب‌وکار خود را ارتقا دهند یا برای یافتن بازار کار فرصت‌های بیشتری داشته باشند.

باوجود مشکلات آموزشی، آن‌ها با شرکت در کلاس‌هایی که سازمان میراث فرهنگی و منابع طبیعی و برخی از سازمان‌های مردم‌نهاد تدارک دیده بودند، سعی می‌کردند تا مهارت‌های خود را در فعالیت‌های مرتبط با طبیعت‌گردی ارتقا دهند (تصویر شماره ۱۱). یکی از مدیران در این رابطه بیان می‌کرد که:

«از زمانی که گردشگری در این روستا (قلعه بالا) رونق پیداکرده است کلاس‌هایی را به‌طور تخصصی برای افراد علاقه‌مند تدارک دیده‌ایم. در این کلاس‌ها انواع آموزش‌ها از قبیل راه‌اندازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی گرفته تا نحوه تهیه صنایع‌دستی و غیره وجود دارد و انقدر استقبال خوب است که باوجوداینکه ۷ سالی از شروع اولین کلاس‌ها گذشته ولی باز هم متقاضی برای تشکیل این کلاس‌ها وجود دارد... البته ما کلاس‌ها را عموماً به‌صورت زنانه و مردانه برگزار می‌کنیم و تفکیک خاصی روی فقرای روستایی نداریم.»

تصویر ۱۱. نمونه‌ای از تلاش‌ها برخی از اهالی (ازجمله برخی فقرای شناسایی‌شده) برای یادگیری و افزایش مهارت‌ها خود در روستای رضاآباد. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

بخشی از فقرا معتقد بودند با اینکه عدالت آموزشی برای یادگیری مهارت‌ها وجود ندارد ولی آن‌ها با مشقت فراوانی توانسته‌اند در این نوع کلاس‌ها شرکت کنند. به‌عنوان مثال برای احداث اقامتگاه بوم‌گردی احتیاج به گرفتن مجوز و گذراندن دوره‌های آموزشی است. این آموزش‌ها معمولاً در مرکز استان یا شهرستان برگزار می‌شود؛ و متقاضیان باید این شهرها رفت‌وآمد کنند. این امر باعث شده بود تا کار برای افرادی که از منابع مالی کمتری برخوردار بودند سخت شود، اما برخی از آنان توانسته بودند در این کلاس‌ها شرکت کنند و مهارت‌های خود را ارتقا دهند. فردی از این گروه ادعا می‌کرد که:

«ما حدود سه سال پیش اجاره دادن اتاق‌های خانه‌مان را شروع کردیم... اما حالا می‌خواهیم خانه‌مان را به اقامتگاه بوم‌گردی تبدیل کنیم؛ اما برای گرفتن آن لازم است دوره‌های آموزشی را بگذاریم. همسرم هفته‌ای دو جلسه به شاهرود می‌رفت برای آموزش، اما ما تا شاهرود ۲۵۰ کیلومتر فاصله داریم، می‌بینید که ماشین هم نیست برای همین در سبزوار ثبت‌نام کردیم الآن رفت‌وآمدمان برای رفتن به آنجا خیلی راحت‌تر شده ولی بااین‌وجود باز هم برای ما سخته چون همسرم سواد کافی ندارد ... ولی با این وجود داریم تمام سعی‌مان را می‌کنیم که بتوانیم مجوز را بگیریم.»

افرادی هم بودند که در فعالیت‌هایی که نیاز به مهارتی نداشت مشغول به کارشده بودند. این عده سعی می‌کردند با یادگیری از فضای به‌وجودآمده، وضعیت خود را ارتقا دهند. یادگیری آن‌ها از طریق یادگیری در محیط کار اتفاق می‌افتاد؛ بنابراین این عده از فقرا که در این محیط‌ها مشغول به کار شده بودند به‌مرورزمان توانسته بودند خود را در کسب‌وکارهای گردشگری ادغام کنند. در این رابطه یکی از افرادی که به‌عنوان کارگر در اقامتگاه بوم‌گردی فعالیت می‌کرد اظهار می‌داشت که:

«... ابتدا من در اقامتگاه بوم‌گردی تمیز می‌کردم یا در بعضی اوقات کمک‌آشپز بودم و نهایتاً به شهر می‌رفتم برای خرید ولی الآن متصدی اقامتگاه شدم و کارهای گردشگران را راه می‌اندازم و آن‌ها را راهنمایی می‌کنم یا بعضی مواقع هم به‌عنوان راهنما آن‌ها را در روستا یا خارج روستا راهنمایی می‌کنم.»

اما افرادی که در کسب‌وکاری‌های غیررسمی فعالیت داشتند در مقایسه با سایرین، فرصت‌های کمتری برای آموزش داشتند و معمولاً با اینکه ازنظر مالی و اشتغال وضعیت آن‌ها بهبود یافته بود سعی می‌کردند در فعالیت‌های خود پیشرفت کنند، اما بااین‌وجود کمتر پیش‌آمده بود که از این سطح بالاتر بروند و مهارت‌های آن‌ها در امور مرتبط با طبیعت‌گردی ارتقا یابد؛ بنابراین بین مشاغل رسمی و غیررسمی در یادگیری مهارت‌ها و میزان تلاش برای پیشرفت اختلاف وجود داشت.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش در پی آن بودیم که مشخص کنیم که فقرای روستاهای منتخب برای مشارکت در فعالیت‌های مرتبط با طبیعت‌گردی چه راهبردهایی را اتخاذ کرده‌اند.

در بیان تجارب از مشارکت‌کنندگان مشخص گردید که طبقه تلاش برای مشارکت فقرا در فعالیت‌های مرتبط با طبیعت‌گردی و زیر طبقات آن شامل؛ تلاش برای مشارکت در مشاغل رسمی، تلاش برای مشارکت در فعالیت‌های غیررسمی و تلاش برای یادگیری و افزایش مهارت‌ها بوده است که در متن مقاله به‌تفصیل هرکدام از آن‌ها، از طریق نقل‌قول‌ها از زبان مشارکت‌کنندگان، تشریح شد. لذا، راهبرد و کنش متقابل فقرا برای رهایی از این وضعیت، تلاش برای مشارکت در فرصت‌های پیش رو بود. به این معنا که، آن‌ها تلاش داشتند با سعی و تلاش از فرصت‌های جدید استفاده کنند تا وضعیت خود را نسبت به قبل ارتقا بخشند. آن‌ها بر این باور بودند که با تلاش مضاعف خواهند توانست بر مشکلات و محدودیت‌ها غلبه کنند و سهمی در توسعه طبیعت‌گردی داشته باشند. بخشی از فقرا توانسته‌اند در مشاغل رسمی گردشگری از قبیل فعالیت در اقامتگاه‌های بوم‌گردی، فروشگاه‌ها و رستوران‌ها و محیطبان در روستاهای منتخب مشغول به کار شوند. این بخش از فقرا از حقوق متوسطی برخوردارند. تعدادی دیگر از فقرا نیز در بخش غیررسمی از قبیل اجاره دادن خانه شخصی، عرضه محصولات کشاورزی، باغی و صنایع‌دستی مشغول به کار شدند. اکثر مصاحبه‌شوندگان بر این باور بودند که فقرای روستاهای منتخب در سال‌های اخیر تلاش داشتند با افزایش مهارت‌های خود سهم خود را از توسعه گردشگری ارتقا دهند. بنابراین برای ارتقای مهارت‌های اجتماعی و فردی خود در تلاش بودند. همچنین گروهی از فقرای روستایی هم بودند که علاقه‌ای به مشارکت در فعالیت‌های مرتبط با گردشگری نداشتند؛ بنابراین سعی می‌کردند که به سبک سنتی معیشتی ادامه دهند که نتایج مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که در طول سال‌ها، آن‌ها در روستاهای خود نسبت به سایر اهالی که در فعالیت‌های طبیعت‌گردی مشارکت داشتند منزوی‌تر شده بودند.

یکی از مشکلات ورود فقرا به کسب‌وکارهای طبیعت‌گردی آشنا نبودن با شیوه کسب‌وکارهای نوین بود. با اینکه برخی از آن‌ها تلاش داشتند تا بتوانند در کسب‌وکارهای مرتبط با طبیعت‌گردی مشارکت داشته باشند و شیوه‌های نوین هم بیاموزند اما بااین‌حال در این زمینه نسبتاً ناموفق بودند؛ بنابراین در برنامه‌ریزی‌ها باید شیوه‌های نوین به آن‌ها آموزش داده شود و سعی شود آن‌ها را با روندهای موفق و تجارب موفق در زمینه کسب‌وکارهای اکوتوریستی آموزش داده شود. این آموزش‌ها را می‌توان هم به‌صورت پایه‌ای و هم به‌صورت تخصصی به فقرا آموخت. همچنین آشنایی آنان با قوانین و راه‌های دست‌یابی به یک کسب‌وکار موفق می‌تواند انگیزه آن‌ها را برای ورود به عرصه‌های اکوتوریسمی هموار سازد. لازم به ذکر است کسب‌وکارها در الگوی اکوتوریسم حامی فقرا مبتنی بر کسب‌وکارهای کوچک است. چراکه کسب‌وکارهای کوچک با حداکثر حفاظت هم می‌تواند افراد بیشتری از جامعه محلی و به‌خصوص فقرا را در درگیر فعالیت‌ها کند و همچنین آسیب کمتری به محیط‌زیست وارد می‌کند. بنابراین ضرورت دارد در دادن مجوزها به این‌گونه فعالیت‌ها قوانین محلی وضع گردد. سیستم دولتی برفرض اینکه با ارائه تسهیلات خاص مالی درصدد کمک به توسعه طبیعت‌گردی است از بسیاری از روش‌های دیگر برای توانمندسازی فقرا سر باز می‌زند. اعتقاد بر این است که اعطای تسهیلات به برخی از افراد در روستاهای منتخب می‌تواند به‌طور غیرمستقیم به فقرای روستایی کمک نمود. اما فقرای روستای منتخب از اینکه مهارت‌ها و آگاهی لازم به آن‌ها ارائه نمی‌شد گله‌مند بودند به‌طوری‌که اظهار می‌داشتند برای مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های مرتبط با طبیعت‌گردی نیازمند دیدگاه وسیع‌تری هستند. بنابراین با توجه به شرایط خاص فقرا و همچنین آگاهی نسبتاً پایین آن‌ها در مقابل طبقه مسلط روستایی، ضرورت دارد تا تسهیلگرانی برای آموزش و ارائه مهارت‌های کسب‌وکار با حداکثر حفاظت از منابع زیستی در روستاهای منتخب حضور داشته باشند تا به‌صورت کاملاً عملی راهکارها و فرایند مشارکت در کسب‌وکارهای اکوتوریسم حامی فقرا به آن‌ها آموزش داده شود. همچنین این تسهیلگران می‌توانند سایر ذی‌نفعان را هم از شیوه عملیاتی شدن الگو و ضرورت به‌کارگیری آن آشنا سازند.

- گنجاندن راهبردهای حامی فقرا در برنامه‌های و استراتژی‌های توسعه اکوتوریسم؛
- هدف قرار دادن فقرا در برنامه‌های توسعه اکو توریسم، به‌طوری‌که اطمینان حاصل شود آن‌ها از مزایای فعالیت‌های اکو توریسمی بهره‌مند خواهند شد؛
- تسهیل برای ارتباط هر چه بیشتر بخش‌های دیگر (به‌عنوان‌مثال کشاورزان فقیر) به فعالیت‌های اکوتوریسم؛
- نظارت شدیدتر بر اجرای قوانین کار برای اطمینان از اینکه در محیط‌های شغلی امنیت شغلی فقرا تضمین خواهد شد؛

هر تحقیقی با یکسری از مشکلات و محدودیت‌هایی به‌صورت عام چون کمبود منابع، دسترسی به اسناد، آمار و اطلاعات و... مواجه است، برخی از این مشکلات درنهایت با اتلاف وقت و هزینه قابل‌دسترس است اما برخی از تحقیقات مشکلات خاص خود را دارد و این پژوهش نیز از این قاعده مستثنا نبود، اهم مشکلاتی که این تحقیق در زمان انجام خود با آن روبه‌رو بوده عبارت‌اند از:

- جدید بودن موضوع تحقیق و کمبود مطالعات درخور توجه در این زمینه به‌منظور استفاده از نتایج آن‌ها؛
- به دلیل آنکه مطالعه‌ای با در این سطح در کشور انجام‌نشده بود، نگارنده با کمبود اطلاعات داخلی مواجه بوده است؛

- معمولاً مصاحبه‌های دوم و سوم برای برخی ذی‌نفعان سخت بود و گاهی پیش می‌آمد که برخی از ذی‌نفعان از ادامه کار انصراف داده‌اند؛

- محدودیت‌های مالی برای سفر مستمر به روستاهای منتخب دیگر نیز از دیگر محدودیت‌های تحقیق حاضر بود.

تشکر و قدردانی

این مقاله برگرفته از نتایج رساله دکتری تحت عنوان «طراحی الگوی اکوتوریسم حامی فقرا (مورد: سه روستای منتخب در شرق استان سمنان)» است که با راهنمایی دکتر محمد رضا رضوانی در دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران دفاع شده است.

References

Adiyia, B., Vanneste, D., & Van Rompaey, A. (2017). The poverty alleviation potential of tourism employment as an off-farm activity on the local livelihoods surrounding Kibale National Park, western Uganda. Tourism and Hospitality Research, 17(1), 34-51. doi: 10.1177/1467358416634156

Anderson, W. (2015). Cultural tourism and poverty alleviation in rural Kilimanjaro, Tanzania. Journal of Tourism and Cultural Change, 13(3), 208-224.

Ashley, C. (2006). Participation by the poor in Luang Prabang tourism economy: Current earnings and opportunities for expansion: Overseas development institute (ODI).

Ashley, C., Boyd, C., & Goodwin, H. (2000). Pro-poor tourism: putting poverty at the heart of the tourism agenda.

Ashley, C., & Mitchell, J. (2009). Tourism and poverty reduction: Pathways to prosperity: Taylor & Francis.

Ashley, C., Roe, D., & Goodwin, H. (2001). Pro-poor tourism strategies: Making tourism work for the poor: A review of experience: Iied.

Croes, R. (2014). The role of tourism in poverty reduction: an empirical assessment. Tourism Economics, 20(2), 207-226.

Dent, M. J., & Peters, B. (1999). The crisis of poverty and debt in the third world: Ashgate Publishing.

Hall, C. M. (2007). Pro-poor tourism: who benefits?: perspectives on tourism and poverty reduction (Vol. 3): Channel View Publications.

Hanjra, M. A., & Culas, R. J. (2011). The political economy of maize production and poverty reduction in Zambia: analysis of the last 50 years. Journal of Asian and African studies, 46(6), 546-566.

Harrison, D. (2008). Pro-poor Tourism: a critique. Third World Quarterly, 29(5), 851-868. doi: 10.1080/01436590802105983

Harrison, D. (2015). Pro-poor Tourism: Is There Value Beyond 'Whose' Rhetoric? Tourism Recreation Research, 34(2), 200-202. doi: 10.1080/02508281.2009.11081592

Hatfield, R. (2005). Economic value of the Bwindi and Virunga gorilla mountain forests: African Wildlife Foundation.

Jiang, M., DeLacy, T., Mkiramweni, N. P., & Harrison, D. (2011). Some evidence for tourism alleviating poverty. Annals of Tourism Research, 38(3), 1181-1184.

Mowforth, M., & Munt, I. (2015). Tourism and sustainability: Development, globalisation and new tourism in the third world: Routledge.

Poverty Report in Iran. (2017). from Imam Khomeini Relief Committee https://portal.emdad.ir

Rezavani, M. R., Badri, S., Torabi, Z., & Malekan, M. (2016). Sustainable Rural Tourism in the Margins of Tehran Metropolis (From the Perspective of Ahar). Journal of Rural Research, 7(2), 286-299.

Saayman, M., Rossouw, R., & Krugell, W. (2012). The impact of tourism on poverty in South Africa. Development Southern Africa, 29(3), 462-487. doi: 10.1080/0376835x.2012.706041

Scheyvens, R. (2011). Tourism Entrenches Poverty. Tourism and Poverty, 23, 48.

Scheyvens, R. (2012). Tourism and poverty: Routledge.

Scheyvens, R., & Momsen, J. H. (2008). Tourism and poverty reduction: issues for small island states. Tourism Geographies, 10(1), 22-41.

Scheyvens, R., & Russell, M. (2012). Tourism and poverty alleviation in Fiji: Comparing the impacts of small-and large-scale tourism enterprises. Journal of Sustainable Tourism, 20(3), 417-436.

Schilcher, D. (2007). Growth Versus Equity: The Continuum of Pro-Poor Tourism and Neoliberal Governance. Current Issues in Tourism, 10(2), 166-193. doi: 10.2167/cit304.0

Sharpley, R., & Naidoo, P. (2010). Tourism and poverty reduction: The case of Mauritius. Tourism and Hospitality Planning & Development, 7(2), 145-162.

Snyman, S. L. (2012). The role of tourism employment in poverty reduction and community perceptions of conservation and tourism in southern Africa. Journal of Sustainable Tourism, 20(3), 395-416.

Torabi, Z.-A. (2018). Designing a pattern of pro-poor eco-tourism (a case study of Villages of selected East Semnan province). (Doctoral dissertation), University of Tehran, tehran.

Torabi, Z.-A., Rezvani, M. R., & Badri, S. A. (2019). Pro-poor tourism in Iran: the case of three selected villages in Shahrud. Anatolia, 30(3), 368-378.

Tourism development plan of Shahrud. (2017). From the Research Institute of Cultural Heritage & Tourism (RICH). Retrieved from http://www.richt.ir/Portal/Home/Default.aspx?CategoryID=7c540136-0e7f-4e06-ab5

Truong, V. D., Hall, C. M., & Garry, T. (2014). Tourism and poverty alleviation: Perceptions and experiences of poor people in Sapa, Vietnam. Journal of Sustainable Tourism, 22(7), 1071-1089.

Zhao, W., & Ritchie, J. R. B. (2007). Tourism and Poverty Alleviation: An Integrative Research Framework. Current Issues in Tourism, 10(2), 119-143. doi: 10.2167/cit296.0